
УДК 340.15(560):347.965-055.2

Н. В. Аніщук

ЖІНКИ В АДВОКАТУРІ ТУРЕЧЧИНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Актуальність обраної теми полягає в тому, що на початку нового тисячоліття відзначається фемінізація юридичної професії, зокрема адвокатури, і відбувається вона в руслі інших змін, які спостерігаються й в інших сферах – від медицини до військової служби. У сучасному світі участь у судовому процесі жінки як адвоката нікого вже не дивує. Між тим жінкам знадобилося багато століть для того, щоб отримати рівноправ'я з чоловіками, що відкрило їм перспективу реалізовувати себе в різних сферах життєдіяльності суспільства, зокрема в юридичній діяльності, у якій професія адвоката посідає важливе місце. Сьогодні роботодавці, партнери та клієнти обирають юриста уже не за статевою ознакою, а виходячи з професійних вмінь, навичок і попередніх досягнень. Сучасна юриспруденція ламає всі гендерні стереотипи. Пов'язано це з процесом емансипації жінок, яка охопила всі сфери життєдіяльності суспільства.

Туреччина стала однією з перших мусульманських країн у світі, де жінки були допущені до адвокатури. Сьогодні ця країна обрала курс на гендерну рівність, що сприяє процесу фемінізації адвокатури. Досвід цієї країни, як видається, може бути корисним для розвитку вітчизняної юридичної науки в контексті вивчення гендерного питання у сфері адвокатури.

Актуальність обраної теми значною мірою обумовлена й ступенем розроблення проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор, дає підставу стверджувати, що сьогодні у вітчизняній юридичній науці поки що бракує фундаментальних розроблень з проблеми адвокатури як об'єкта гендерного аналізу. Не применшуючи ролі та значущості розроблень правознавців із «жіночої адвокатури» С. Ворошилової, О. Єременко, О. Нестерцової-Собакар, Г. Решетникова, Г. Усеїнової, А. Яшина та ін., все ж таки необхідно визнати, що проблема реалізації жінками професії адвоката в Туреччині, висвітлення її в контексті гендерного аналізу недостатньо досліджена в юридичній науці. Усе вищенаведене зумовило вибір теми та мети дослідження, його наукову новизну й практичне значення.

Метою цієї статті є здійснення гендерного аналізу адвокатури в контексті проблеми реалізації жінками професії адвоката в Туреччині протягом її історичного розвитку, що зможе по-новому, у межах проблеми забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, розкрити сутність цього правового інституту.

Тривалий час адвокатура була справою лише чоловіків. Протягом багатовікової історії людства образ адвокатів асоціювався виключно з чоловіками. Починаючи із зародження адвокатури в стародавньому світі (від Стародавніх Греції та Риму) і до другої половини XIX ст. існувала чоловіча монополія на зайняття адвокатською професією. Жінкам було заборонено займатися адвокатською діяльністю. Це було пов'язано з певними гендерними стереотипами, за якими жінки не сприймалися рівними з чоловіками, розглядалися як «слабка стать», а тому основним їхнім призначенням мало бути ведення домашнього господарства та виховання дітей. Отже, спершу професія юрист-адвокат була виключно справою для чоловіків. Тому цілком логічним є те, що гендерний образ адвокатської професії спершу мав чоловічу спрямованість.

Ситуація почала змінюватися із фемінізацією суспільства, емансипацією жінок, коли вони почали активно завойовувати свої позиції в різних сферах життєдіяльності суспільства, зокрема юридичній. Можна стверджувати, що образ «жінка-адвокат» є відносно новим. У світі почали з'являтися жінки-адвокати лише наприкінці XIX – на початку XX ст. Першою жінкою-адвокатом у світі стала американка Арабелла Менсфілд (США, 1869). Проте тогочасне суспільство з настороженістю ставилося до жінок-адвокатів, не сприймаючи їх серйозно.

Жінкам знадобилося докласти багато зусиль для того, щоб сьогодні, у XXI ст., жінки нарівні з чоловіками могли займатися адвокатською діяльністю, і це сприймається сучасним суспільством як звичайне явище, яке не викликає негативної реакції. В останні десятиліття в країнах із паритетною демократією набуває поширення фемінізація адвокатури. Адвокатською діяльністю зараз займаються багато жінок в сучасних країнах світу. Професія адвоката набуває популярності й серед жінок у мусульманських країнах. Як приклад можна розглянути Туреччину.

Серед мусульманських країн щодо кількості жінок-адвокатів панівні позиції займає Туреччина. Професія адвоката приваблює турецьких жінок. Наприклад, у Туреччині в 2010 р. усього юристів було 63 429, серед них жінок – 22 506 (35%) [1]. Про позитивні тенденції щодо фемінізації турецької адвокатури свідчить такий приклад: у 2013 р. вперше за всю історію Асоціацію адвокатів Туреччини очолила жінка-юрист із багатолітнім стажем Сема Аксой. Її було обрано на Другому позачерговому з'їзді адвокатів у Туреччині в Анкарі. Вона є кандидатом від групи Демократичних лівих юристів [2].

Історія «жіночої адвокатури» в Туреччині розпочинається в XX ст. У 1921–1922 р. були прийняті перші дівчата на юрфак у Туреччині. У 20–30-ті роки минулого століття в цій країні з'явилися перші символи

жіночої емансипації: жінка-лікар, адвокат, суддя та пілот. Слід зазначити, що право голосувати турецькі жінки отримали в 1930 р. на муніципальному рівні та в 1934 р. в національному масштабі [3, с. 93].

У Туреччині першою жінкою-адвокатом стала емігрантка з Азербайджану Суреййа Агаоглу (Süreyya Ağaoglu) (1903–1989). Вищу юридичну освіту отримала в Стамбульському університеті (1922–1927). В 1928 р. закінчила стажування й отримала адвокатську ліцензію. З того часу упродовж свого життя працювала адвокатом. Була достатньо відомою у своїй країні та в міжнародному масштабі. Тривалий час була віце-президентом Всесвітньої організації жінок-юристів. Прославилася також як письменниця.

Про діяльність Суреййи Агаоглу як адвоката можна дізнатися, зокрема, з її автобіографічної книги «І все життя пройшло», яка написана в жанрі мемуарів. Зокрема, у книзі акцентовано увагу на складностях, які потрібно було їй долати, щоб реалізувати себе в професії адвоката. Наприклад, на початку ХХ ст. турецькі жінки мали одягатися в паранджі. Суреййа Агаоглу відмовилася від цього правила, орієнтуючись на моду західних країн. Взагалі в книзі наголошується на тому, що ця жінка випереджала своїм світоглядом тогочасне життя в Туреччині. «Я хотіла відчинити двері юридичного факультету перед дівчинами та стати юристом. У ті часи двері юридичного факультету були зачинені для дівчин. Мої товариші сміялися наді мною, доб'юся свого чи ні – було невідомо. Декан юридичного факультету, професор державного права покійний Салахеддін-бек сидів у кути за столом, поблизу сидів професор Велі-бек, а перед ними був загальний секретар Рауф-бек. Пройдячи усередину, я сказала: «Я Суреййа Агаоглу... Хочу отримати юридичну освіту. Чи приймаєте мене на юридичний факультет?.. У ті часи 17-річна молода дівчина мала носити паранджу, проте я була без неї» [4, с. 169]. З твору становиться очевидним західне мислення Суреййи Агаоглу в багатьох питаннях, її бачення рівності прав жінок і чоловіків. У 2003 р. на честь Суреййи Агаоглу, першої в Туреччині жінки-адвоката, було відчеканено срібну монету. Отже, у Туреччині вперше жінки стали працювати в адвокатурі в 20-х рр. минулого століття.

Останнім часом у Туреччині створюються усі можливості для заохочення турецьких жінок до цього виду юридичної діяльності. Навіть турецька влада дозволила жінкам-мусульманкам адвокатам приходити на судові засідання в хіджабі. Так, у квітні 2013 р. Державна Рада Туреччини ухвалила рішення про те, що адвокати можуть працювати в хіджабі у зв'язку з їхнім правом на свободу та незалежність в роботі, релігії та совісті. Щоправда, турецьке суспільство поки складно приймає це нове правило. Усе ще чиняться перешкоди жінкам-адвокатам у судах, які приходять на судові засідання в хіджабі.

Як відомо, за канонами ісламу жінка має обов'язково носити хустку, яка закриває її зачіску. Тому віруючі жінки-адвокати прагнуть приходити на засідання до суду не у світському одязі, а відповідно до релігії. Між тим із часу заснування турецької адвокатури вони були позбавлені цього права.

«Війна хусткам» у Туреччині була оголошена ще в 1925 р. світським урядом Ататюрка, яким було введено сувору заборону спочатку в школах, а потім в державних установах і вищих навчальних закладах. Ця заборона діяла до початку ХХІ ст. й означала, що жінки-адвокати в Туреччині мали обов'язково одягатися в суді за світською європейською модою.

В умовах сучасної ісламізації цієї країни з 2013 р. Турецька асоціація адвокатів згідно з рішенням Верховного Суду почала реєструвати жінок-адвокатів у хіджабі, тоді як раніше це було неможливим: фотографуватися для адвокатських посвідчень можна було лише з непокритою головою. У січні 2013 р. жінкам-юристам за постановою Верховного Суду вперше дозволили з'являтися в судах у хіджабі. У 2013 р. Шуле Дагли стала першою жінкою-адвокатом у Туреччині, яка взяла участь у засіданні суду, будучи одягненою за всіма канонами ісламу, включаючи хустку, що покриває волосся. Дагли виступала в ролі захисника в справі про захист честі та гідності. Суддя, який очолював засідання, запитав адвоката, на якій підставі вона з'явилася в залу суду з покритою головою. У відповідь на це Дагли повідомила про скасування цієї заборони. Суддя відзначив, що не був повідомлений про заборону, зробив помітку про це, що адвокат була в хустці, але продовжив засідання. Після засідання Дагли повідомила журналістів, що процедура пройшло строго по протоколу та не викликала будь-яких ускладнень в роботі суду, і багато колег привітали її. Також адвокат повідомила, що й надалі вона буде відвідувати всі засідання в хустці, оскільки це не суперечить жодному закону [5].

Відомий адвокат із Трабзона Айше Сула Кесеоглу, незважаючи на успішну професійну діяльність, жодного разу не була присутньою в суді через Регламент світського одягу, що не дозволяє з'являтися в публічних місцях із покритою головою. Однак у зв'язку з нещодавнім скасуванням цього припису для юристів вона уперше в житті (у 2013 р.) змогла здійснити повноцінний захист свого клієнта і навіть виграла судовий процес [6].

Адвокат із багатолітнім стажем Бетюль Аслан після довготривалих судових розглядів у 2013 р. вперше за всю історію Туреччини отримала можливість сфотографуватися в хіджабі для оновлення адвокатської ліцензії. Рішення, що надає право на таке фотографування, винесла Державна Рада Туреччини [7].

Утім, проблема щодо одягу адвокатів-жінок у Туреччині залишається гострим питанням. Так, у вересні 2013 р. в 11-му суді Анкари із сімейних питань повторне слухання справи про розлучення було відкладено через те, що адвокат з'явилася на судовий процес у хіджабі. Під час слухання суддя Мустафа Карадаг заявив, що адвокат Зубейде Камалак не може виступати з покритою головою. Представник правосуддя пояснив свою позицію, посилаючись на професійні правила Ради Європейського Союзу та Колегії адвокатів, згідно з якими судді, прокурори та державні службовці мають бути без головних уборів. У зв'язку із цим Карадаг заявив, що жінка не може виступати у такому вигляді в ролі адвоката. Це при тому, що з квітня 2013 р. було ухвалено рішення Державної Ради Туреччини про

те, що адвокати можуть працювати в хіджабах у зв'язку з їхнім правом на свободу та незалежність у роботі, релігії та совісті.

«Слідуючи Конституції та рішенню Державної Ради, як адвокат я продовжу свою діяльність, і хіджаб я не зніму. Окрім того, мої клієнти також покриті, тоді їх також не допускайте до суду, як і мене», – прокоментувала адвокат. Як наслідок, судове засідання було зупинено та перенесено [8].

Суддя 21-го Стамбульського Комерційного суду першої інстанції Аднан Йилмаз відмовився продовжувати судовий розгляд внаслідок того, що адвокат засудженого з'явилася на засідання з покритою головою. Незважаючи на рішення Державної Ради Туреччини про скасування заборони хіджаба для жінок-адвокатів, цей суддя в 2013 р. написав доповідь у Стамбульську Асоціацію адвокатів і подав позов у Генеральну прокуратуру на адвоката Фатму Д. через те, що вона «з'явилася на судовий розгляд у вигляді, який не відповідає офіційним вимогам до адвокатів у Туреччині». Він також прийняв рішення оповістити клієнта, інтереси якого захищала Фатма Д., про непристойний зовнішній вигляд його адвоката. Під час самого засідання суддя декілька разів зупиняв процес, запитуючи адвоката, що ж саме вимусило її надіти хіджаб? «Сподіваюсь, що через таких, як ви, наші доньки в майбутньому не будуть вимушені приходити на суд у хіджабі», – говорив під час засідання суддя. Генеральний секретар Асоціації юристів адвокат Біляль Чобан заявив, що суддя Аднан Йилмаз поведив себе непристойно і вийшов за межі повноважень. І як наслідок Державна Рада Туреччини відмовилася розглядати позов Йилмаза, мотивуючи це відсутністю правопорушення в діях адвоката Фатми Д. [9].

«Заборона в Туреччині жінкам-адвокатам з'являтися в суді в хіджабі несумісна з правами людини. Вибір між роботою та релігією – найнесправедливіший вибір. Успіх адвоката визначається його пізнаннями й досвідом в юриспруденції, а не релігійною приналежністю», – заявила перша в Європі жінка-адвокат у хіджабі Фаміле Фатма Арслан, яка з 2002 р. займається захистом обвинувачених у судах Нідерландів. Арслан підкреслює, що, якщо б подібне сталося в Європі, це було б розцінене як неповага до адвоката [10].

Таким чином, Туреччина є демократичною правовою державою. Проте, як зазначає адвокат Есра Соїлу, перший в історії цієї країни правознавець у хіджабі, яка в 2010 р. закінчила юридичний факультет в Анкарі, вона зазнавала труднощів у студентські роки через носіння хустки. На її погляд, в Туреччині «існує багато заборон і перешкод демократичним законам. Одна із них – перешкоджання діяльності адвокатів, які бажають носити хіджаб згідно з канонами ісламу. У країні не існує відкритої заборони на жіночу головну хустку, проте це становиться перешкодою у роботі й навіть для деякого може вплинути на хід справи».

Багато суддів звертають увагу на те, у що одягнений адвокат. Есра Соїлу також підкреслює, що в Конституції Туреччини немає обмежень свободи совісті та регулюються основні права громадянина. Що стосується

юристів, то ніде не вказано на заборону носіння ними хіджабу. Проте при цьому існують додаткові приписи й правила, які слід розглядати як грубе порушення Конституції [11].

Отже, після Другої Світової війни із закріпленням гендерної рівності в Статуті ООН більшість держав обрали курс на побудову паритетної демократії. В умовах гендерної рівності в турецькому суспільстві змінилося ставлення до жінок-адвокатів. З кожним роком почала збільшуватися частка жінок-адвокатів в адвокатурі Туреччини. Цьому процесу сприяє також те, що останнім часом в умовах ісламізації Туреччини жінкам-адвокатам на державному рівні дозволено носити одяг відповідно до їхніх релігійних вірувань. Щоправда, на практиці все ще складно проходить запровадження цього нового правила щодо дрес-коду турецьких жінок-адвокатів.

Безумовно, заслуговує на увагу історичний досвід Туреччини щодо розвитку «жіночої адвокатури». Ця країна стала однією із перших мусульманських країн у світі, яка допустила представниць «слабкої статі» до адвокатури.

Таким чином, фемінізація адвокатури – це вже не майбутнє, а сьогоднішнє, і в цьому процесі вже залучені багато жінок-юристів із різних континентів і різних країн незалежно від кольору шкіри, національності, віросповідання тощо. Безумовно, адвокатура має розвиватися на принципі гендерного паритету. Жінки-адвокати та чоловіки-адвокати повинні мати не лише рівні права, а й рівні можливості щодо реалізації себе в цьому напрямі юридичної діяльності. Це основне завдання на початку XXI ст., що має бути реалізовано в усіх країнах світу, які обрали шлях на побудову паритетної демократії. І в цьому аспекті досвід Туреччини заслуговує на увагу, адже ця країна стала піонером «жіночої адвокатури» серед мусульманських країн. Сучасна Туреччина докладає багато зусиль для розвитку «жіночої адвокатури».

Література

1. Michelson E. Women in the Legal profession, 1970–2010: a study of the Global supply of Lawyers / E. Michelson [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global4-ivs-turing.opera-mini.net>.
2. Ассоциацию адвокатов Турции впервые возглавила женщина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://umma.org.ua/ru/news/world/Assotsiatsiyu_advokatov_Turtsii_vpervie_vozglavila_zhenshchina/20716.
3. Анішук Н.В. Жінки в адвокатурі: історія і сучасність : [монографія] / Н.В. Анішук. – О. : Фенікс, 2015. – 244 с.
4. Агаева В.Э. Восточный взгляд на западные ценности в произведении Суреййи Агаоглу «И вся жизнь прошла» / В.Э. Агаева // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – Том 26(65). – № 1. – Ч. 1. – С. 165–170.
5. В Турции женщина-адвокат впервые участвовала в заседании суда с покрытой головой [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mk-turkey.ru/life/2013/01/26/v-turcii-zhenshina-advokat-vpervye-uchastvovala-v-zasedanii-suda-s-pokrytoj-golovoj.html>.
6. Адвокат в хиджабе впервые за 20 лет вошла в зал суда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://umma.ua/ru/news/world/Advokat_v_hidzhabe_vpervie_za_20 лет_voshla_v_zal_suda/19675.

7. Мусульманский адвокат впервые сфотографировалась в хиджабе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://umma.ua/ru/news/world/Musulmanskiy_advokat_vpervie_sfotoografirovalas_v_hidzhabe/19471.

8. Женщину-адвоката не допустили на судебный процесс в хиджабе / Информационно-аналитический канал Ansar [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ansar.ru/sobcor/zhenshhu-advokata-ne-dopustili-na-sudebnyj-process-v-hidzhabe>.

9. Судья отказался слушать дело из-за адвоката в хиджабе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://umma.ua/ru/news/world/Sudya_otkazalsya_slushat_delo_iz-za_advokata_v_hidzhabe/18046.

10. Первая в Европе женщина-адвокат в хиджабе // Ислам в Пензе. Информационно-просветительский портал. – 11 июня 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : penza.bezformata.ru/listnews/evrope-zhenshina-advocat-v-hidzhabe.

11. Первый турецкий адвокат в хиджабе готовится к слушанию // Ислам и семья. Исламский информационный духовно-просветительский портал. – 10 мая 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.islamisemya.com/actualno.

А н о т а ц і я

Аніщук Н. В. Жінки в адвокатурі Туреччини: історія і сучасність. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню проблеми адвокатури Туреччини під кутом зору діяльності жінок-адвокатів. Гендерний аналіз, застосований в процесі дослідження, надає можливість по-новому, у межах проблеми забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, розкрити сутність інституту адвокатури в контексті фемінізації юридичної професії.

Ключові слова: жінки-адвокати, адвокатура Туреччини, фемінізація адвокатури, рівноправ'я жінок і чоловіків, емансипація жінок, гендерна рівність в адвокатурі.

А н н о т а ц и я

Аніщук Н. В. Женщины в адвокатуре Турции: история и современность. – Статья.

Статья посвящена исследованию проблемы адвокатуры Турции под углом зрения деятельности женщин-адвокатов. Гендерный анализ, использованный в процессе исследования, дает возможность по-новому, в рамках проблемы обеспечения равных прав и возможностей женщин и мужчин, раскрыть сущность института адвокатуры в контексте феминизации юридической профессии.

Ключевые слова: женщины-адвокаты, адвокатура Турции, феминизация адвокатуры, равноправие женщин и мужчин, эмансипация женщин, гендерное равенство в адвокатуре.

S u m m a r y

Anischuk N. V. Women in the legal profession in Turkey: past and present. – Article.

The article investigates the problem of the legal profession in Turkey from the viewpoint of women lawyers. Gender analysis used in the research process, enables a new way, in the framework of the problem of ensuring equal rights and opportunities for women and men, to discover the essence of the legal profession in the context of the feminization of the legal profession.

Key words: women-barristers, the Bar of Turkey, the feminization of the legal profession, equality between women and men, emancipation women, gender equality in the legal profession.